

PROFESIONALNO USMJERAVANJE UČENIKA ZAVRŠNIH RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE

Azemina Gubeljić*[✉]

Sažetak

Profesionalna orijentacija je naučno-stručni postupak kojim se pojedinci usmjeravaju u ona područja rada, odnosno izbora srednje škole koja najbolje odgovara njihovim psihofizičkim sposobnostima, osobinama ličnosti i društvenim potrebama te u kojima imaju najviše izgleda da uspiju.

Profesionalna orijentacija učenika je veoma značajan i društveno odgovoran zadatak, jer od pravilne profesionalne usmjerenosti zavisi da li će „pravi čovjek doći na pravo mjesto“, njegovo lično zadovoljstvo na radu, a time i zadovoljavajući efekti rada na određenom mjestu, to jest u skladu s njegovim sposobnostima, interesima i željama.

Cilj ovog istraživanja bazirao se na dobivanju podataka o faktorima koji utječu na odabir srednjih škola. Rezultati istraživanja provedenog na uzorku od 713 učenika prvih razreda na području Grada Mostara pokazuju da je utjecaj vanškolskih faktora na odluku mlade osobe šta upisati i kuda dalje veći i prepoznatljiviji u većoj mjeri nego utjecaj programa profesionalne orijentacije u osnovnim školama, te je jedan od ciljeva projekta da se to promijeni, odnosno da potakne sve relevantne odgojno-obrazovne ustanove na sistematsko rješavanje ovog problema.

Pogrešan izbor zanimanja za posljedicu ima: povećan rizik od povreda na radu, nižu produktivnost, dodatne troškove za prekvalifikaciju, stručno osposobljavanje i obuku na drugom radnom mjestu, nezaposlenost.

Ključne riječi: *profesionalna orijentacija, učenik, psihofizičke sposobnosti, osobine ličnosti*

PROFESSIONAL ORIENTATION OF PUPILS OF FINAL GRADES OF ELEMENTARY SCHOOL

Abstract

Professional orientation is a scientific and professional process by which individuals are directed to those areas of work and high school choices that best suit their mental and physical abilities, personality traits and social needs, and in which they are more likely to succeed.

Professional orientation of students is very important and a socially responsible task, because of proper professional orientation depends on whether „the right man will come to the right position“, his personal satisfaction at work and thus satisfactory effects of work at a particular place, that is in accordance with its abilities, interests and desires.

* Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta HNK

✉ e-mail: zizi_1973@hotmail.com

The aim of this study was based on obtaining information about the factors that influence on selection of high school. Results of research on a sample of 713 first grade students in the City of Mostar show that the influence of non-school factors in the decision of a young person which school to enroll and where to go are bigger and more recognizable to a greater extent than the impact of professional orientation in primary schools, and it is one of the objectives of the project to change that and to encourage all relevant educational institutions to solve this problem systematically.

The wrong choice of profession has the following consequences: increased risk of injuries at work, lower productivity, additional costs for prequalification, vocational training and training in a different workplace, unemployment.

Key words: *professional orientation, pupil, mental and physical abilities, personality traits*

UVOD

Teoretski, profesionalna orijentacija zasniva se na individualnim razlikama po sposobnostima i osobinama ličnosti, te specifičnim psihofizičkim zahtjevima i odgojno-obrazovnim programima pojedinih škola (struka i zanimanja), odnosno specifičnim psihofizičkim zahtjevima pojedinih poslova i zadataka.

Pojmom profesionalna orijentacija opisuje se velika paleta koraka. Ona seže od informacija o obrazovanju i zanimanju do individualnog savjetovanja. Tu spada "intrinzično" shvatanje profesionalne orijentacije u nastavi (pobude nastale iz unutarnjih potreba), tj. pogled u sopstvenu ličnost kao i "eksterno" u realni svijet i zanimanja – sve do praćenja i instruktaze u procesima izbora zanimanja i odlučivanja. U profesionalnu orijentaciju ubrajaju se i konkretna priprema za zanimanje, radna iskustva, prakse, mjere općeg stručnog obrazovanja te ponude konkretne pomoći u odlučivanju, pa i u dovođenju pomoći koje vode uspješnom prelazu i koraku u zanimanje, odnosno stručno obrazovanje (GTZ-e, n. d.).

Profesionalna orijentacija je vrlo važan preduvjet buduće uspješne karijere. Uspješna karijera je usko povezana s dobro odabranim zanimanjem.

Da bismo pojedincu mogli sugerirati područje rada, tj. usmjeravati ga, potrebno je pomoću različitih testova ličnosti i sposobnosti ispitati i upoznati se sa: sposobnostima pojedinca (senzorne, intelektualne, psihomotorne, mehaničke...), interesima za određeno područje rada i predmet u nastavi, motivima, vještinama, navikama, specifičnim sposobnostima važnim za neka zanimanja (poštenje, način komunikacije, tačnost, strpljivost...).

Osnovne potrebe koje čovjek zadovoljava kroz profesiju su: biološke potrebe (stanovanje, hrana, oblačenje), potrebe za priznavanjem (verbalno priznavanje, unapređenje, potreba za određenim statusom), samopoštovanje (nezavisnost od drugih, pomoć i sebi i porodici, osjećaj poštovanja) i samorealizacija – samoaktualizacija (ljubav prema poslu iznalazeći nove načine unapređenja istog – intrinzična motivacija, kreativnost...).

Najpoznatije teorije izbora zanimanja, koje su ponudile i šeme za klasifikaciju zanimanja, jesu teorije Ane Ro, Džona Holanda i Ginzbergova teorija. U teoriji Ane Ro naglašava se važnost načina odgajanja djeteta za objašnjenje njegovog kasnijeg profesionalnog izbora i ponašanja (Roe, prema Vacc i Loesch, 2000). Ona je opisala tri vrste odnosa roditelj-dijete i odgovarajuće ponašanje u odnosu na posao koje se razvija usljed tih odnosa. Prema Holandu momenat izbora zanimanja rezultat je međusobnih utjecaja genetskog naslijeđa i niza kulturnih i društvenih elemenata koji čine čovjekovo okruženje: roditelja, prijatelja, društvenog sloja kome čovjek pripada itd. Na osnovu iskustva čovjek stvara hijerarhiju navika ili preferiranih metoda kojima izvršava svoje obaveze kasnije i nastoji da uklopi taj gotovi repertoar ponašanja u odgovarajuće okruženje (Holland, prema Kantas i Hantzi, 1991). Dakle, ljudi traže radno okruženje koje odgovara njihovom sistemu vrijednosti i stavovima. Razvojne faze profesionalnog izbora prema Ginzbergu su: a) faza mašte (predškolski i prvi dio osnovnoškolskog uzrasta, promjenljiva faza, faza imitacije u kojoj djeca iz dana u dan mijenjaju želje, ali na taj način dobijaju informacije o određenim zanimanjima), b) faza iskušavanja (počinje s pubertetom kada su mnogi mladi zaneseni nedostatkom tačnih informacija o određenom zanimanju zbog čega je važna profesionalna orijentacija i savjetovanje) i c) realistična faza (sužava se broj zanimanja koja ostaju u igri, ali rijetki su pojedinci koji rano shvate šta hoće, pa je i u ovoj fazi važno profesionalno savjetovanje) (Ginzberg, prema Oljača i Kosanović, 1987: 20).

Krizne tačke profesionalnog razvoja su: završetak osnovne škole, završetak srednje škole, prvo zaposlenje, dodatno obrazovanje, kriza srednje dobi i mirovina.

Profesionalna orijentacija može biti primarna i sekundarna.

Primarna profesionalna orijentacija se odnosi na savjetovanja prilikom odabira prvog zanimanja. Ona se uglavnom odnosi na mlade ljude koji se još uvijek obrazuju te na zaposlene na prvom radnom mjestu.

Sekundarna profesionalna orijentacija je namijenjena osobama koje mijenjaju profesiju. To su uglavnom stariji ljudi koji iz raznih razloga moraju promijeniti profesiju i osigurati drugu.

Prva faza profesionalne orijentacije trebala bi biti samoprocjena sposobnosti, npr. analiza interesa. U drugoj fazi, koja bi se mogla nazvati "procjena mogućnosti", procjenjuje se odnos između ličnih mogućnosti i prilika za zapošljavanje koje bi se mogle pružiti.

Profesionalna orijentacija ne može imati efekat bez plana, jer je to dugoročan proces koji započinje ulaskom u školu, a završava pred kraj srednjoškolskog odoja i obrazovanja.

Faktori koji utječu na izbor zanimanja

Prema Tarbuku proučene su kao bitne ove determinante izbora zanimanja u našim društvenim i školskim uslovima: sposobnosti (psihofizičke, zdravstvene), interesi – profesionalni, stavovi i shvatanja, motivacija, vrijednosti, crte karaktera, crte temperamenta, iskustvo (znanja, vještine, navike), spol, dob i pojam o sebi (Mandić,

Gajanović, Babić i Rakić, 1981: 15). Ovo su ujedno ključni unutarnji faktori u odabiru zanimanja.

U objektivne vanjske faktore ubrajamo sve one sile koje djeluju iz vanjskog okruženja osobe i koje ta osoba uzima u obzir prilikom donošenja odluke. To su najčešće:

- roditelji – u osnovnoškolskom uzrastu utjecaj roditelja može biti izuzetno jak. Često roditelji vjeruju kako dijete još uvijek nema jasno izgrađene interese ili im ne odgovaraju djetetove intencije te svjesno ili nesvjesno utječu na odabir škole;
- vršnjaci – vršnjačke grupe i prijateljstva obično utječu na individuu da upiše onu školu u koju idu i njegovi prijatelji. Ovo je posebno karakteristično za djecu koja imaju problema u donošenju odluke o odabiru budućeg zanimanja;
- fizička dostupnost obrazovne institucije – za učenike na prijelazu iz osnovne u srednju školu jedan od najvažnijih faktora odabira škole je fizička dostupnost škole. U okviru istraživanja trenutnog stanja profesionalne orijentacije u Bosni i Hercegovini (za GTZ-e proveli Husremović i Powell, 2004) učesnici istraživanja iz manjih mjesta u Bosni i Hercegovini su prijavljivali da je postojanje škole u gradu bilo ključno za njihov odabir;
- mogućnost zapošljavanja ili nastavka školovanja – iako je danas u Bosni i Hercegovini teško govoriti o tome da povećana mogućnost zapošljavanja nakon završene određene edukacije utječe na odluku učenika o odabiru škole/karijere, sigurno je da u budućnosti možemo očekivati da će ovaj faktor dobiti na važnosti;
- finansijske mogućnosti za finansiranje školovanja;
- kvaliteta obrazovanja (Promente, 2011: 11).

Dakle, faktori od kojih ovisi pravilan izbor zanimanja su: porodica, škola, savjetodavne službe zavoda za zapošljavanje, organizacije udruženog rada i društveno-političke organizacije, što nam govori da društvo u cjelini, počev od mikro do makro razine, treba da ima veliki utjecaj i odgovornost prema ovoj problematici.

Značaj pravilnog izbora zanimanja sa stanovišta pojedinca i zajednice nije potrebno posebno isticati. Ako uzmemo u obzir činjenicu da čovjek jednu trećinu svoga života provede u obavljanju profesionalnih aktivnosti, onda postaje jasno zbog čega se ovom pitanju od prvih početaka podjele rada u društvu poklanja velika pažnja (Mandić, Gajanović, Babić i Rakić, 1981: 39).

Imajući u vidu činjenicu da je profesionalna orijentacija kontinuiran proces, potrebno je osloboditi se stajališta da je profesionalno usmjeravanje jednokratni postupak u određenoj životnoj dobi. Profesionalna orijentacija = proces osposobljavanja pojedinca za izbor zanimanja uključuje praćenje u izabranom zanimanju i moguće mijenjanje zanimanja u radnom vijeku. Za osobe koje su uključene u proces profesionalnog usmjeravanja nužno je pratiti razvijanje novih zanimanja i informirati se o njima. Nemoguće je dobro savjetovanje bez potpunih podataka o zahtjevima radnog mjesta.

Da bi se predložio bilo kakav model programa rada na profesionalnoj orijentaciji učenika, treba početi od slijedećih ciljeva:

- stvaranje potrebnog raspoloženja i dovoljne motiviranosti za razmišljanje o izboru zanimanja, tj. skretanje pažnje učenicima i roditeljima da postoji problem izbora zanimanja;
- upoznavanje učenika s osnovnim djelatnostima, strukama, zanimanjima i dobrim i manje dobrim stranama određenog zanimanja;
- informisanje učenika i roditelja o zahtjevima zanimanja, o odgojno-obrazovnim ustanovama za osposobljavanje za određeno zanimanje, o potrebama društva za određenim zanimanjima i strukama;
- ukazivanje na prisustvo ili odsustvo određenih osobina, vještina i navika koje treba da posjeduje pojedinac za određeno zanimanje;
- organizovanje učenika na prikupljanju različitih podataka koji proširuju znanje o zanimanjima;
- razvijanje kritičkog stava prema vlastitim sposobnostima i mogućnostima i ukazivanje na posljedice nepravilnog izbora zanimanja i dr. (Mandić, Gajano-
vić, Babić i Rakić, 1981: 83).

Najbolji podaci prilikom provođenja modela profesionalne orijentacije jesu podaci registrovani u dosjeu učenika, a koji pokazuju: psihofizički razvoj, ponašanje, uspjeh u školskom učenju, vannastavne aktivnosti, interesovanja, zainteresovanost učenika za pojedine oblasti, predmete i sl.

Prateće mjere za osmišljavanje procesa profesionalne orijentacije treba da omogućе iskustva učenja koja pospješuju suočavanje sa samim sobom, s ličnim interesovanjima, sposobnostima, željama, podesnostima, itd., s ciljem upoznavanja profila ličnosti i stjecanja lične i socijalne kompetencije, i da osnaže sposobnost odlučivanja i odlučnost (GTZ-e, n. d.).

Jedan od najznačajnijih teoretičara psihologije profesionalne orijentacije, John Holland, u svojoj je teoriji dao pregled vrsta interesa koji se danas koristi kao jedna od najvažnijih paradigmi u profesionalnoj orijentaciji.

Holland (1973) je teoriju o razvoju karijere, koja se popularno naziva i RIASEC, prvi put objavio u knjizi *Making Vocational Choices: A Theory of Careers*.

Prema ovoj teoriji, ljude možemo, s obzirom na profesionalne interese, podijeliti u 6 tipova:

R – realistički, I – istraživački, U (A) – umjetnički, S – socijalni, P – poduzetnički, K (C) – konvencionalni.

Kao što možemo ljude odrediti kroz šest tipova prema profesionalnim interesima, isto tako možemo odrediti šest tipova radnog okruženja, tj. radne okoline. Tipovi radnih okolina povezani su s tipovima profesionalnih interesa. Radna okolina reflektira interese, vještine i stavove ljudi koji rade u njoj. Drugim riječima, ljudi traže radnu okolinu koja će im omogućiti iskazivanje svojih vještina, sposobnosti, stavova i vrijednosti.

Ako je osoba umjetnički ili kreativni tip, najbolje će radno funkcionirati u umjetničkoj okolini gdje će moći izraziti sve umjetničke vještine kao slikar, dizajner odjeće,

dizajner nakita, web-dizajner, glumac, pjesnik itd. Neusklađenost između osobe i okoline vodi ka nezadovoljstvu, nestabilnosti u karijeri, niskom radnom postignuću.

Tabela 1. Kratak opis šest tipova (Holland, 1973)

Realističan	Istraživački	Umjetnički	Socijalni	Poduzetnički	Konvencionalni
Osobe koje imaju ručne i fizičke sposobnosti, više vole raditi sa stvarima, strojevima, alatima, biljkama i životinjama. Konkretni, praktični.	Osobe koje vole intelektualni rad, promatrati, učiti, istraživati, analizirati, procijeniti, rješavati probleme, otkrivati.	Osobe koje su intuitivne, imaju umjetničke sposobnosti, pri radu koriste maštu i kreativnost. Nezavisan duh.	Osobe koje vole raditi s ljudima, pomagati ljudima, imaju verbalne sposobnosti, vole objašnjavati, podučavati, informirati, savjetovati, liječiti.	Osobe koje vole raditi s ljudima, utjecati na njih, uvjeravati, voditi i upravljati, kontrolirati, organizirati.	Preferira rad s brojkama, podacima, točne i jasne upute kao i točne i jasne radne zadatke. Orijentirani na detalje.

Susreti i posjete pružaju širok spektar mogućnosti: raspitivanje u školi, preduzeću i struci, kao i individualne stručne prakse, prakse u preduzeću i školi, posjetu sajmovima za informisanje o zanimanjima, itd. Zahtijevaju temeljne pripreme, naknadne obrade podataka s učenicama i intenzivnu saradnju između škola i preduzeća. Nastava profesionalne orijentacije se provodi prvenstveno kroz časove odjeljske zajednice, sa mogućnostima dopune kroz vannastavnu aktivnost u 8. razredu i u 9. razredu osnovne škole, budući da je u vremenu kad je istraživanje rađeno bilo još osmogodišnje obrazovanje i u pojedinim školama još uvijek postoji. Realni susreti se realiziraju van redovne nastave, a u okviru rada odjeljskog starješine. Koordinator je pedagog/ica škole (GTZ-e, n. d.).

Koristi od dobro odabranog zanimanja pružaju nam osjećaj kompetentnosti, bolji radni učinak, zadovoljstvo (u poslu i u životu općenito) i manji broj izostanaka tokom srednjoškolskog odgoja i obrazovanja, kao i s radnog mjesta kasnije.

Iskustva u radu ukazuju da su mladi danas pri izboru zanimanja sve više pod utjecajem vršnjaka te da pažnju usmjeravaju na ugled zanimanja, a manje na samu prirodu posla, uslove rada i mogućnost zapošljavanja, što kasnije može usloviti umanjenu mogućnost zapošljavanja.

Konačni cilj profesionalne orijentacije jest, u profesionalnom smislu, uspješan i zadovoljan pojedinac i društvo s racionalno i kvalitetno zadovoljenim potrebama za radnicima, visokim stepenom zaposlenosti i učinkovitosti u radu.

METODOLOŠKI KONCEPT EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

Cilj, zadaci, metode, hipoteze i uzorak istraživanja

Cilj istraživanja bio je utvrditi mišljenja i stavove učenika prvih razreda srednjih škola na području Grada Mostara o faktorima koji su utjecali na odabir srednje škole, sa svrhom poticanja odgovornih institucija za donošenje sistemskih rješenja za programe profesionalne orijentacije.

U radu su korištene metoda teorijske analize i survey istraživačka metoda. Anketiranje smo koristili u svrhu dobijanja nama relevantnih podataka od strane učenika. U toku istraživanja korišten je anketni upitnik za učenike, kojim smo nastojali

prikupiti što više podataka kad je u pitanju profesionalno usmjeravanje učenika završnih razreda osnovnih škola na području Grada Mostara, odnosno istražiti koliki se značaj daje provođenju Programa profesionalne orijentacije u osnovnim školama kako bi učenici bili u mogućnosti da u skladu sa svojim sposobnostima, uspjehom u osnovnoj školi i interesima izaberu srednju školu koju će pohađati.

Hipoteze su:

- H₁ Nedovoljna posvećenost profesionalnoj orijentaciji u osnovnim školama – potrebno provedbeno sistemsko rješenje-program profesionalne orijentacije
- H₂ Sajam srednjih škola ne doprinosi u velikoj mjeri izboru srednje škole, ali daje akcenat na važnost profesionalne orijentacije, no što je dragocjeno istaći jeste da učenici koji pohađaju nastavu po Nastavnim planovima i programima na bosanskom i hrvatskom jeziku imaju priliku da zajedno rade na istim projektima
- H₃ Odgovori učenika na postavljena pitanja iz Upitnika se u određenoj mjeri razlikuju u zavisnosti od postignutog uspjeha u učenju u osnovnim školama

Uzorak

U istraživanju ukupno je anketirano 713 učenika (382 dječaka i 331 djevojčica) u 18 škola na području Grada Mostara, što znači da su sve škole obuhvaćene izuzev muzičkih, s obzirom da ti učenici već paralelno pohađaju neku od navedenih škola. Uzorak je reprezentativan, s obzirom da su zastupljena zanimanja četvrtog i trećeg stepena, a u gimnazijama po dva odjeljenja od upisanih tri školske 2013/2014. godine.

Veoma bitno je napomenuti da je prilikom anketiranja kreator upitnika-anketar bio prisutan te je učenicima obrazložio cilj istraživanja. Također su učenici imali priliku pitati ukoliko im neko od pitanja nije bilo jasno.

KVANTITATIVNA ANALIZA UPITNIKA (F, % I RANG)

U dolje navedenim tabelama dat je prikaz rezultata u frekvencijama, procentima i rangovima, s posebnim akcentom na varijablu uspjeha u završnom razredu osnovne škole. Kvantitativnom analizom rezultata istraživanja nastojali smo doći do informacija šta utječe na izbor srednje škole, da li je sajam srednjih škola doprinio izboru te da li se u osnovnim školama provodi Program profesionalne orijentacije.

Tabela 2. Spol učenika

1. Spol	F	%
a) muški	382	53,58
b) ženski	331	46,42
UKUPNO	713	100

U tabeli broj 4. evidentno je da je u svim kategorijama uspjeha najmanji procent učenika (11,08%) koji su odgovorili da im je većina nastavnika pomogla pri izboru srednje škole, dok je najveći procent učenika (53,86%) odgovorio kako im nastavnici

uopće nisu pomogli pri izboru srednje škole (izuzetak su učenici koji su postigli odličan uspjeh), što nam govori da se ovom veoma važnom segmentu ne posvjećuje dovoljno pažnje.

Tabela 3. Kojim uspjehom si završio/la osnovnu školu?

USPJEH	F	%
a) Odličnim (5)	291	40,81
b) Vrlo dobrim (4)	242	33,94
c) Dobrim (3)	167	23,42
d) Dovoljnim (2)	13	1,82
UKUPNO	713	100

Tabela 4. Smatraš li da su ti nastavnici u osnovnoj školi pomogli u izboru tvog zanimanja u srednjoj školi?

Odlični	F	%	Vrlo dobri	F	%	Dobri	F	%	Dovoljni	F	%
a) Većina	50	17,18	a) Većina	16	6,61	a) Većina	11	6,59	a) Većina	2	15,38
b) Samo neki od njih	128	43,99	b) Samo neki od njih	72	29,75	b) Samo neki od njih	46	27,54	b) Samo neki od njih	4	30,77
c) Ne	113	38,83	c) Ne	154	63,64	c) Ne	110	65,87	c) Ne	7	53,85
UKUPNO	291	100	UKUPNO	242	100	UKUPNO	167	100	UKUPNO	13	100

Tabela 5. Da li je prilikom upisa u prvi razred srednje škole bilo onih zanimanja koje si planirao/la upisati?

Odlični	F	%	Vrlo dobri	F	%	Dobri	F	%	Dovoljni	F	%
a) Da	243	83,51	a) Da	201	83,06	a) Da	116	69,46	a) Da	7	53,85
b) Ne	48	16,49	b) Ne	41	16,94	b) Ne	51	30,54	b) Ne	6	46,15
UKUPNO	291	100	UKUPNO	242	100	UKUPNO	167	100	UKUPNO	13	100

Iz tabele broj 5. možemo vidjeti da od ukupno 713 anketiranih učenika, njih 146, nije upisalo željenu i planiranu srednju školu-zanimanje.

Tabela 6. Da li se na časovima odjeljenske zajednice razgovaralo o temi „koju srednju školu upisati“?

Odlični	F	%	Vrlo dobri	F	%	Dobri	F	%	Dovoljni	F	%
a) Da	254	87,29	a) Da	202	83,47	a) Da	126	75,45	a) Da	4	30,77
b) Ne	37	12,71	b) Ne	40	16,53	b) Ne	41	24,55	b) Ne	9	69,23
UKUPNO	291	100	UKUPNO	242	100	UKUPNO	167	100	UKUPNO	13	100

U tabeli broj 6. uočavamo razliku u odgovorima u zavisnosti od kategorija uspjeha. Naime, učenicima koji su postigli dobar i dovoljan uspjeh ne posvjećuje se dovoljno pažnje kada je u pitanju izbor srednje škole.

Da je profesionalna orijentacija učenika veoma značajan i društveno odgovoran zadatak te da od pravilne profesionalne usmjerenosti zavisi da li će u budućnosti „pravi čovjek doći na pravo mjesto“, trebali bi većini osnovaca tokom školovanja

omogućiti ispitivanje njihovih sposobnosti, posjete institucijama i preduzećima kako bi se upoznali s poslovima koji se obavljaju nakon što se završi određena srednja škola, kao i razgovor s razrednikom i pedagogom o njihovim željama i interesovanjima kako bi im isti pomogli pri izboru srednje škole u skladu s pokazanim interesima i sposobnostima koje bi bilježili u kumulativnim dosjeima učenika tokom školovanja. U tabeli broj 7. imamo priliku iz datih odgovora uočiti da je samo 12,76% učenika bilo u mogućnosti posjetiti neke institucije i preduzeća kako bi se upoznali s njihovim radom, 15,43% učenika je odgovorilo da su se ispitivale njihove sposobnosti tokom pohađanja osnovne škole, iz čega se može zaključiti da se ovoj problematici usljed nepostojanja okvirnog provedbenog programa profesionalne orijentacije ne pristupa sistematično.

Tabela 7. Ako je odgovor na prethodno pitanje bio „da“, koje od navedenih tema ili aktivnosti ste obradili? (Moguće zaokružiti dva odgovora.)

Odlični	F	%	Vrlo dobri	F	%	Dobri	F	%	Dovoljni	F	%
a) Ispitivanje vaših sposobnosti pomoću raznih testova sposobnosti	45	13,80	a) Ispitivanje vaših sposobnosti pomoću raznih testova sposobnosti	36	13,69	a) Ispitivanje vaših sposobnosti pomoću raznih testova sposobnosti	25	14,20	a) Ispitivanje vaših sposobnosti pomoću raznih testova sposobnosti	4	44,44
b) Posjeta institucijama, poduzećima i drugim ustanovama kako bi se upoznali sa njihovim radom	41	12,58	b) Posjeta institucijama, poduzećima i drugim ustanovama kako bi se upoznali sa njihovim radom	31	11,79	b) Posjeta institucijama, poduzećima i drugim ustanovama kako bi se upoznali sa njihovim radom	18	10,23	b) Posjeta institucijama, poduzećima i drugim ustanovama kako bi se upoznali sa njihovim radom	1	11,11
c) Razgovor o vašim željama i interesovanjima sa razrednikom i pedagogom	177	54,29	c) Razgovor o vašim željama i interesovanjima sa razrednikom i pedagogom	154	58,56	c) Razgovor o vašim željama i interesovanjima sa razrednikom i pedagogom	92	52,27	c) Razgovor o vašim željama i interesovanjima sa razrednikom i pedagogom	3	33,33
d) Sugestija pedagoga i razrednika koju srednju školu upisati	63	19,33	d) Sugestija pedagoga i razrednika koju srednju školu upisati	42	15,97	d) Sugestija pedagoga i razrednika koju srednju školu upisati	41	23,30	d) Sugestija pedagoga i razrednika koju srednju školu upisati	1	11,11
UKUPNO	326	100	UKUPNO	263	100	UKUPNO	176	100	UKUPNO	9	100

Tabela 8. Da li si prisustvovao/la Sajmu srednjih škola na kojem si mogao/la dobiti informacije o vrstama srednjih škola u okruženju?

Odlični	F	%	Vrlo dobri	F	%	Dobri	F	%	Dovoljni	F	%
a) Da	240	82,47	a) Da	159	65,70	a) Da	95	56,89	a) Da	9	69,23
b) Ne	51	17,53	b) Ne	83	34,30	b) Ne	72	43,11	b) Ne	4	30,77
UKUPNO	291	100,00	UKUPNO	242	100,00	UKUPNO	167	100,00	UKUPNO	13	100,00

Samim tim što je veliki broj učenika prisustvovao Sajmu srednjih škola, posebno odlični i vrlo dobri, daje nam za pravo da možemo zaključiti da je organizacijom Sajma naglašena važnost profesionalne orijentacije, a što je vidljivo iz tabele broj 8.

U tabeli broj 9. uočavamo da je lični izbor bez utjecaja drugih presudan i nalazi se na prvom mjestu rangiranja u pogledu izbora srednje škole. Imajući u vidu i veliki utjecaj vršnjaka, možemo zaključiti da je izbor u mnogim slučajevima stihijski, bez bilo kakvih relevantnih faktora, te se često u praksi, nažalost, mogu čuti rečenice kajanja, kao što su: „Što upisah ovu školu“, „Nisam sposoban/na“, „Mrzim ovu školu“, „Dosadno mi je“, „Ne interesuje me“ i sl. Također je evidentno

da savjetovanje u osnovnoj školi od strane razrednika, nastavnika i pedagoga, Sajam srednjih škola i informator – brošura koju su dobili na Sajmu srednjih škola, zauzimaju mjesto 5, 6 i 7, što znači da malo ili nimalo utječu na izbor srednje škole – zanimanja, odnosno da im pripada zadnje mjesto po važnosti navedenih faktora.

Tabela 9. Rangiraj po važnosti od 1 do 7 faktore koji su utjecali na tvoj izbor srednje škole (zanimanja), s tim da će faktor broj 1 biti najvažniji pa nadalje.

Odlični	Rang	Vrlo dobri	Rang	Dobri	Rang	Dovoljni	Rang
a) Uspjeh u osnovnoj školi	2	a) Uspjeh u osnovnoj školi	2	a) Uspjeh u osnovnoj školi	1	a) Uspjeh u osnovnoj školi	2
b) Roditelji	3	b) Roditelji	3	b) Roditelji	3	b) Roditelji	3
c) Tvoji drugovi i drugarice	4	c) Tvoji drugovi i drugarice	4	c) Tvoji drugovi i drugarice	4	c) Tvoji drugovi i drugarice	4
d) Sajam srednjih škola	6	d) Sajam srednjih škola	5	d) Sajam srednjih škola	6	d) Sajam srednjih škola	5
e) Moj lični/osobni izbor bez uticaja drugih	1	e) Moj lični/osobni izbor bez uticaja drugih	1	e) Moj lični/osobni izbor bez uticaja drugih	2	e) Moj lični/osobni izbor bez uticaja drugih	1
f) Savjetovanje u osnovnoj školi od strane razrednika, nastavnika i pedagoga	5	f) Savjetovanje u osnovnoj školi od strane razrednika, nastavnika i pedagoga	6	f) Savjetovanje u osnovnoj školi od strane razrednika, nastavnika i pedagoga	5	f) Savjetovanje u osnovnoj školi od strane razrednika, nastavnika i pedagoga	7
g) Informator – brošura koju si dobio/la na sajmu srednjih škola	7	g) Informator – brošura koju si dobio/la na sajmu srednjih škola	7	g) Informator – brošura koju si dobio/la na sajmu srednjih škola	7	g) Informator – brošura koju si dobio/la na sajmu srednjih škola	6

Tabela 10. Izabrao/la sam ovo zanimanje zato što je: (Moguće zaokružiti više odgovora)

Odlični	F	%	Vrlo dobri	F	%	Dobri	F	%	Dovoljni	F	%
a) dobro plaćeno	57	12,84	a) dobro plaćeno	59	17,00	a) dobro plaćeno	39	19,12	a) dobro plaćeno	3	17,65
b) mislim da će se lakše zaposliti	159	35,81	b) mislim da će se lakše zaposliti	104	29,97	b) mislim da će se lakše zaposliti	59	28,92	b) mislim da će se lakše zaposliti	9	52,94
c) mislim da sam sposoban/a za to zanimanje	202	45,50	c) mislim da sam sposoban/a za to zanimanje	172	49,57	c) mislim da sam sposoban/a za to zanimanje	94	46,08	c) mislim da sam sposoban/a za to zanimanje	5	29,41
d) moj otac je tog zanimanja	14	3,15	d) moj otac je tog zanimanja	8	2,31	d) moj otac je tog zanimanja	12	5,88	d) moj otac je tog zanimanja	0	0,00
e) moja majka je tog zanimanja	12	2,70	e) moja majka je tog zanimanja	4	1,15	e) moja majka je tog zanimanja	0	0	e) moja majka je tog zanimanja	0	0,00
UKUPNO	444	100	UKUPNO	347	100	UKUPNO	204	100	UKUPNO	17	100

Iz tabele broj 10. evidentno je da su ključni razlozi za izbor zanimanja sposobnost za određeno zanimanje, lakše zaposlenje, dobra plaćenost, dok se veoma malo učenika odlučuje za zanimanja svojih roditelja.

ZAKLJUČAK

U ovom radu nastojali smo ispitati mišljenja i stavove učenika prvih razreda srednjih škola na području Grada Mostara o razlozima koji su utjecali na izbor srednje škole, odnosno zanimanja, te potaknuti relevantne faktore koji se bave ovom problematikom na razmišljanje kako bi se u dogledno vrijeme donijela sistemska rješenja, odnosno program profesionalne orijentacije. Također smo nastojali utvrditi postojanje razlike u odgovorima učenika u zavisnosti od uspjeha u školi te smo došli do zaključka da u skoro svim odgovorima postoji razlika kad je u pitanju uspjeh. Naročito se razlikuju odgovori učenika koji su postigli odličan i vrlo dobar uspjeh od odgovora učenika koji su postigli dobar i dovoljan uspjeh, a što je vidljivo iz tabela i kratkih objašnjenja za svako pitanje.

Kao što možemo vidjeti iz kvantitativne analize, lični izbor učenika je bio presudan, dok savjetovanje u školi od strane razrednika, nastavnika i pedagoga ne igra baš neku ulogu pri izboru srednje škole, iz čega možemo zaključiti da se profesionalnoj orijentaciji učenika u osnovnim školama ne posvećuje pažnja u dovoljnoj mjeri, što potvrđuje našu prvu hipotezu.

Sajam srednjih škola doprinosi popularizaciji profesionalne orijentacije i činjenici da učenici koji pohađaju nastavu po nastavnim planovima i programima na bosanskom i hrvatskom jeziku imaju priliku da zajedno rade na istim projektima, ali ne i izboru srednje škole, što potvrđuje našu drugu hipotezu. Postavlja se pitanje da li se u osnovnim školama kroz razgovore s učenicima dovoljna pažnja posveti Sajmu, imajući u vidu činjenicu da učenici u pratnji nastavnika prilikom posjete Sajmu „prolete“ pored mjesta izlaganja, uopće se ne zadržavaju pored štandova srednjih škola kako bi se upoznali sa zanimanjima koja iste nude, kako bi postavljali pitanja u vezi s ličnim interesima i sl. Iz svega navedenog možemo zaključiti da je neophodno uraditi provedbeni program profesionalne orijentacije u osnovnim školama kako bismo osnovcima u skladu s njihovim sposobnostima, interesima i potrebama tržišta rada pomogli u adekvatnom izboru srednje škole.

Budući da smo naše istraživanje i analizu radili po varijabli postignutog uspjeha u učenju u završnom razredu osnovne škole, djelimično uočavamo razliku u odgovorima u zavisnosti od kategorija uspjeha. Naime, učenicima koji su postigli dobar i dovoljan uspjeh ne posvećuje se dovoljno pažnje kada je u pitanju izbor srednje škole. Time je djelimično potvrđena naša treća hipoteza.

LITERATURA

- GTZ (n. d.). Profesionalna orijentacija – Pet koraka do odluke o školi i zanimanju – Priručnik za trenere (Internet).
Dostupno na: <http://www.fzzz.ba/publikacije1/Prirucnik%20za%20trenereweb.pdf> (24.3.2015).
- Holland, J. L. (1973). *Making Vocational Choices: A Theory of Careers*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- Kantas, A. & Hantzi, A. (1991). *Psihologija rada, teorije profesionalnog razvoja sa elementima savetovanja*. Atina: Ellinika grammata.

- Mandić, P., Gajanović, N., Babić M. i Rakić V. (1981). *Profesionalna orijentacija u školi*. Sarajevo: Svjetlost.
- Oljača, M. i Kosanović M. (1987). *Andragoška profesionalna orijentacija u udruženom radu*. Novi Sad: Institut za pedagogiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Promente (2011). Evaluacija Programa obuke za odabir zanimanja i razvoj karijere učenika srednjih škola projekta YEP (Youth Employment Project). (Internet). Dostupno na: <http://promente.net/GOPA-SDC2.pdf> (24.3.2015).
- Vacc, N. i Loesch L. (2000). *Professional Orientation to Counseling*. Philadelphia: Brunner-Routledge.